УДК 378.147.091.33
DOI: 10.31499/2307-4906.2.2022.262819

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Марина Ячменик, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.
ORCID: 0000-0003-3547-046X
E-mail: jachmenyk.m@gmail.com
Олеся Корнус, кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та регіональної географії, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.
ORCID: 0000-0001-7469-7291
E-mail: olesyakornus@gmail.com
Оксана Браславська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
ORCID: 0000-0003-0852-686X
E-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua
Інна Рожі, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
ORCID: 0000-0002-7950-525X
E-mail: inna.rozhi.93@gmail.com

У статті на основі аналізу українського та міжнародного наукового досвіду окреслено поняття «м'які навички» як групу компетентностей, що забезпечують успішну самореалізацію майбутніх фахівців у професійній діяльності. Деталізовано актуальність набуття таких «soft skills» здобувачами вищої освіти, як навичок критичного мислення, комунікації, здатності до роботи в команді, самомотивації, креативності, етичної толерантності, стресостійкості. На основі проведеного моніторингу серед роботодавців увиразнено формування м'яких навичок у здобувачів вищої освіти в умовах педагогічного закладу вищої освіти.
***Ключові слова**: «soft skills»; освітня програма; педагог; здобувачі освіти; роботодавці; форми та методи навчання; професійна діяльність; заклад вищої освіти.*

FEATURES OF SOFT SKILLS FORMATION IN HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE HIGHER EDUCATION PEDAGOGICAL INSTITUTION

Maryna Yachmenyk, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Language and Literature, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.
ORCID: 0000-0003-3547-046X
E-mail: jachmenyk.m@gmail.com

Olesia Kornus, Candidate of Geographic Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Head of the Department of General and Regional Geography, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.
ORCID: 0000-0001-7469-7291
E-mail: olesyakornus@gmail.com
Oksana Braslavska, Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Head of the Department of Geography and Methods of Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.
ORCID: 0000-0003-0852-686X
E-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua
Inna Rozhi, Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Lecturer at the Department of Geography and Methods of Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.
ORCID: 0000-0002-7950-525X
E-mail: inna.rozhi.93@gmail.com

The article analyzes and summarizes Ukrainian and international scientific experience about soft skills, which are non-technical, non-material, specific personality skills, which in combination with hard skills, ensure the successful self-realization of higher education applicants in their future professional activities.

A survey of employers of the specialty Secondary education in subject specializations was conducted and the need for higher education applicants to acquire such soft skills as critical thinking skills, effective oral and written communication, ability to work in a team, self-motivation, creativity, moral tolerance, stress resistance, pedagogical leadership, etc., and the need to update and improve the quality of training for higher education applicants in pedagogical institutions of higher education. Within the framework of a scientific study, taking into account the professional standard "Teacher of an institution of general secondary education", an attempt was made to identify ways to form soft skills for higher education applicants in the implementation of educational and professional programs of the specialty Secondary education in subject specializations at the Sumy State Pedagogical University, in particular, the study of the cycle of general and vocational training, practical training, final certification, non-formal education, building an individual educational trajectory, etc. The forms and methods of teaching are considered – seminars and laboratory classes, trainings, independent work; essays, project activities, abstracts, discussions, presentations, which is of particular importance in the era of online learning.

Theoretical and practical developments of scientific research that are structured on the basis of analysis, generalization, and empirical methods will contribute to the modernization of educational and professional programs, the improvement of the internal system for ensuring the quality of higher education.

***Keywords**: soft skills; educational program; teacher; students; employers; forms and methods of teaching; professional activities; higher education institution.*

Серед основних запитів на сучасному ринку праці звертаємо увагу на випускника, який здатний швидко та якісно реагувати на зміни у суспільстві, вільно сприймати виклики сьогодення, задовольняти професійні потреби роботодавців. Серед основних умінь майбутніх працівників особливу увагу звертаємо на вміння креативно мислити, комунікативні навички, здатність до самоосвіти та мотивації на досягнення результату, керування проєктами та роботу в команді, здатність до тайм-менеджменту та стресостійкості – так звані м'які навички, «soft skills» або комплекс неспеціалізованих надпрофесійних компетентностей [1], ключових, універсальних, трансверсальних, гнучких, соціальних навичок фахівців [12]. Ці поняття, як наголошують науковці О. Семеног, О. Попова, О. Кондрицька [4], є взаємозамінними, що підтверджено у вітчизняних та міжнародних офіційних документах і наукових дослідженнях. Отже, трансформація суспільних запитів потребує стратегічних змін у

професійній підготовці майбутніх фахівців, оновленні освітньо-професійних програм, співпраці та взаємодії з основними стейкхолдерами освітнього процесу у пошуках нових форм та методів формування «soft skills» у здобувачів в умовах освітнього середовища.

Як показує проведений аналіз міжнародних та вітчизняних наукових досліджень, методичних розробок, нормативних документів, у світі відсутній цілеспрямований системний підхід у формуванні м'яких навичок у здобувачів вищої освіти. Значну увагу розвитку «soft skills» у здобувачів приділяли закордонні (Дж. Мітчел, Т. Парсонс, К. Рана, М. Роблес) та вітчизняні (К. Коваль, Н. Длугунович, О. Казачінер та інші) дослідники. Формування «soft skills» під час фахової підготовки у закладах вищої освіти досліджували Ю. Дроздова, О. Дубініна, Т. Медвідь, Н. Терешенко та інші.

Звертаємо увагу на те, що науковцями не вироблено єдиної класифікації «soft skills». Наприклад, на сайті IT-компанії Innovecs зазначено, що все частіше роботодавці віддають перевагу проведенню співбесіди для виявлення не лише професійних, а й м'яких навичок: здатність додавати позитивну емоційну цінність до здобутків команди, готовність спільно навчатися, позитивно сприймати будь-які виклики та демонструвати готовність знаходити рішення, працюючи в команді. Водночас Рада коучів Forbes наголошує, що соціальних навичок неможливо навчити, має бути особиста мотивація для набуття їх через власний досвід: опанувати конструктивне спілкування; уміння слухати, пройшовши безліч робочих зустрічей; мати змогу вести складні перемовини, щоб досягти успіху в різних проєктах [14].

Отже, в епоху штучного інтелекту особливого значення для роботодавців набувають «soft skills» фахівців. За науковим дослідженням Н. Федоренко, концепція «soft skills» за останні 20 років стала невіддільною складовою світового ринку праці у найрізноманітніших сферах у контексті «*employability skills*» (навички для працевлаштування), «*people skills*» (навички спілкування з людьми), «*non-professional skills*» (непрофесійні навички), «*key skills*» (основні навички), «*skills for social progress*» (навички для соціального розвитку), «*life skills*» (життєві навички)» [7, с. 193]. М. Кларк (компанія Cognisco, Великобританія) зазначає, що все більше роботодавців зупиняються на тому, що м'які навички (комунікація, лідерство, уміння брати відповідальність, швидко ухвалювати рішення, працювати в команді, управління часом, стресостійкість, креативність, гнучкість) настільки ж важливі, як і професійна кваліфікація. Організація Cognisco твердо переконана, що оптимізація продуктивності команди потребує формування якісної культури навчання, яка підтримується ефективним управлінням і зацікавленими працівниками [10].

У документах Європейської комісії «soft skills» зазначені як такі, що «не стосуються конкретно певної роботи, задачі, академічної дисципліни або галузі знань, але які можуть бути застосовані в різних ситуаціях й умовах роботи» [13]. Разом з тим, «soft skills» є «нетехнічними, нематеріальними, особистісними специфічними навичками», що визначають особистість як лідера, слухача і перемовника одночасно, або як посередника конфлікту» [11]. На думку П. Тобіна, це здібності, ставлення та риси поведінки особистості, а не знання чи технічні навички [15]. Центр кар'єрних можливостей Університету Пердью серед «soft skills» визначає риси особистості: хист до усної та письмової комунікації, особисті звички, приязність та оптимізм, трудова етика, ввічливість, командна робота, самодисципліна, впевненість у собі.

Нового значення набувають м'які навички в епоху онлайн-навчання. Так, за

даними організації Conover із покликанням на «Дослідження інженерної освіти» Ш. Р. Манна (1918), світу потрібно було сто років, щоб з'явилося розуміння, що емоційний інтелект і «soft skills» є «воротами» до успіху особистості [13]. Е. Кляйн у публікації в *«Education Week» «Економіка Covid-19 піддає кар'єрний успіх випускників високому ризику»* наголошує на тому, що завдяки онлайн-освіті викладачі отримали уявлення про навички віртуальної роботи, які, ймовірно, будуть важливими для цифрового робочого місця майбутнього, враховуючи управління часом, спільні проєкти та навчання в інтернеті [9]. За результатами *всеукраїнського опитування форуму Української академії лідерства «Liberal arts: Лідерство в освіті», 92% учителів упевнені, що педагог має володіти лідерськими навичками та бути прикладом для учнів у пошуку свого призначення та усвідомлення вибору майбутньої професійної діяльності*.

Мета статті – розглянути окремі аспекти поняття «soft skills», узагальнити напрацювання вітчизняного та міжнародного досвіду щодо сутності поняття та шляхів формування «soft skills» здобувачів вищої освіти.

Серед закордонних і вітчизняних дослідників були спроби класифікувати м'які навички. Зокрема, американський експерт ринку праці Ю. Кателлі серед складників «soft skills» виокремлює такі, як «професійне спілкування, критичне мислення; робота в команді; навчання протягом життя; лідерство» [8]. На основі отриманих результатів дослідження «Навички для розвитку України 2030: погляд бізнесу та освіти» Центром «Розвиток КСВ» була укладена класифікація «soft skills» (рис. 1) [3].

Рис. 1. Класифікація «soft skills» (складено на основі [3])

ISSN 2307-4906

Узагальнення різних поглядів дає підстави припускати, що єдиного підходу щодо того, які «soft skills» мають опанувати здобувачі вищої освіти, ще не напрацьовано в науковому континуумі. Отже, у науковців відсутня одностайність, але у всіх класифікаціях виокремлено такі «soft skills»: уміння ухвалювати рішення, швидко розв'язувати проблеми, визначати завдання, бути позитивним та оптимістичним; уміння чітко формулювати думку, взаємодіяти з людьми, різними за особистісними характеристиками (культурні та міжнаціональні особливості), висловлюватися аргументовано, зрозуміло та ввічливо, робити презентації тем, бути в команді, чітко планувати та керувати її діями, передбачати ризики тощо.

У межах нашого дослідження будемо послуговуватись наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.12.2021 № 2736, яким затверджено професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» та визначено ряд м'яких навичок, які має опанувати майбутній учитель: здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав та свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права та обов'язки, усвідомлювати цінності громадянського суспільства і необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність), здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність), здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві, здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (культурна компетентність), здатність до ухвалення ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети, здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність) [4].

У контексті дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу на результати опитування роботодавців спеціальностей 014 Середня освіта (Географія), Середня освіта (Українська мова і література), проведених Центром забезпечення якості вищої освіти в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка у 2021 році щодо опанування soft skills випускниками. Опитування роботодавців щодо задоволеності якістю підготовки фахівців у СумДПУ імені А. С. Макаренка здійснювалося відповідно до «Методичних рекомендацій до проведення анкетування з питань оцінювання освітнього процесу в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка» (наказ № 420 від 30 вересня 2019 р.). Таке опитування є формою участі роботодавців у системі внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Метою моніторингу було вивчення рівня задоволеності роботодавців (з організацій, де працюють випускники спеціальності 014 Середня освіта за предметними спеціальностями) якістю підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема набуття ними м'яких навичок під час навчання та для удосконалення системи якості вищої освіти. Також опитування роботодавців передбачало отримання й аналіз інформації щодо відповідності між компетентностями, набутими здобувачами вищої освіти та очікуваннями та потребами роботодавців; відповідності між потребами ринку

праці та професійною підготовкою випускників; рівня конкурентоспроможності випускників університету; потреб в інших освітніх пропозиціях університету.

Анкета складалася із семи блоків питань, які містили: кількість випускників, які працюють у Вашій установі, їхні посади; чинники, які найбільше впливають на ефективність професійної діяльності фахівця та його кар'єрне зростання; задоволеність рівнем професійної підготовки випускників; зацікавленість у прийнятті на роботу випускників університету; оцінка СумДПУ імені А. С. Макаренка як закладу вищої освіти; оцінювання якостей та навичок випускників; коментар або побажання щодо знань, умінь, навичок, які надаються під час підготовки в СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Оцінку здійснювали за 5-бальною шкалою: 1 бал – якість відсутня; 2 бали – якість проявляється зрідка; 3 бали – якість проявляється на достатньому рівні; 4 бали – проявляється часто; 5 балів – якість проявляється практично завжди.

Результати оцінювання роботодавцями якості підготовки фахівців за критерієм «Які з наведених нижче чинників мають, на Вашу думку, найбільший вплив на ефективність професійної діяльності фахівця та його кар'єрне зростання?» наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Найбільш вагомі чинники впливу на рівень професійної діяльності спеціаліста

№ з/п	Критерії оцінювання	Бали / % випускників				
		5	4	3	2	1
1.	Рівень загальнотеоретичної підготовки	54%	16%	32%	–	–
2.	Рівень базових (професійних) знань і навичок	68%	32%	–	–	–
3.	Стратегічне мислення	84%	–	16%	–	–
4.	Націленість на кінцевий результат	68%	32%	–	–	–
5.	Здатність працювати в колективі, команді	84%	16%	–	–	–
6.	Здатність чітко розкривати результати своєї праці	50%	50%	–	–	–
7.	Націленість на кар'єрне зростання і професійний розвиток	68%	–	32%	–	–
8.	Навички управління персоналом, колективом	54%	32%	–	–	16%
9.	Ерудованість, загальна культура, комунікабельність	84%	16%	–	–	–
10.	Володіння інформаційними та комунікаційними технологіями	84%	16%	–	–	–
11.	Ведення ділової документації	68%	–	–	16%	16%

Відповідно до результатів анкетування, визначено перелік чинників, що найбільше (5 балів) впливають на ефективність професійної діяльності фахівця та його кар'єрне зростання: «стратегічне мислення», «володіння інформаційними та комунікаційними технологіями», «ерудованість, загальна культура, комунікабельність», «здатність працювати в колективі, команді».

Найменше (1, 2 бали), на думку роботодавців, впливають на ефективність професійної діяльності фахівця та його кар'єрне зростання вміння «ведення ділової документації», «навички управління персоналом, колективом».

ISSN 2307-4906

У таблиці 2 подаємо результати оцінювання роботодавцями якостей та навичок здобувачів вищої освіти спеціальностей 014 Середня освіта (Географія), Середня освіта (Українська мова і література).

Таблиця 2

Оцінювання якостей та навичок здобувачів вищої освіти спеціальностей 014 Середня освіта (Географія), Середня освіта (Українська мова і література)

№ з/п	Критерії оцінювання	Бали / % випускників				
		5	4	3	2	1
1.	Рівень загальнотеоретичної підготовки	52%	32%	16%	–	–
2.	Рівень базових (професійних) знань і навичок	50%	50%	–	–	–
3.	Стратегічне мислення	32%	52%	16%	–	–
4.	Націленість на кінцевий результат	84%	–	16%	–	–
5.	Здатність працювати в колективі, команді	52%	16%	32%	–	–
6.	Здатність чітко розкривати результати своєї праці	52%	32%	16%	–	–
7.	Направленість на професійний розвиток	84%	–	16%	–	–
8.	Навички управління персоналом, колективом	52%	32%	16%	–	–
9.	Ерудованість, загальна культура, комунікабельність	50%	50%	–	–	–
10.	Володіння інформаційними та комунікаційними технологіями	50%	50%	–	–	–
11.	Ведення ділової документації	32%	52%	16%	–	–

Аналіз таблиці 2 показує, що роботодавці найвище (5 балів) оцінили soft skills випускників за наступними критеріями: «націленість на професійний розвиток», «здатність працювати в колективі, команді», «ерудованість, загальна культура, комунікабельність», «володіння інформаційними та комунікаційними технологіями».

Таким чином, згідно з даними моніторингу, роботодавці вважають, що найбільший вплив на ефективність професійної діяльності фахівця та його кар'єрне зростання мають: «стратегічне мислення», «володіння інформаційними та комунікаційними технологіями», «ерудованість, загальна культура, комунікабельність», «здатність працювати в колективі, команді», що притаманні випускникам спеціальностей 014 Середня освіта (Географія), Середня освіта (Українська мова і література).

З урахуванням даних моніторингу та пропозицій, наданих роботодавцями, опираючись на Професійний стандарт в умовах педагогічного закладу вищої освіти, було напрацьовано ряд заходів щодо посилення формування «soft skills» у здобувачів вищої освіти. Зокрема, оновлено освітньо-професійні програми у частині формування загальних, професійних компетентностей та програмних результатів навчання, значну увагу приділено формам та методам навчання. У навчальні плани вміщені освітні компоненти, які сприяють формуванню «soft skills», наприклад дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова», «Філософія освіти», «Історія та культура України», що формують комунікаційні навички, толерування до культурних цінностей, повагу різноманітності та мультикультурності, здатність критично, логічно й системно мислити; «Педагогіка», «Психологія», що спрямовані на досягнення педагогічного лідерства, мотивацію на майбутню професійну діяльність та навчання впродовж життя. Крім цього, ряд освітніх компонентів професійного спрямування скеровані на навички тайм-менеджменту, інфомедійної

грамотності, роботу в команді, самопрезентацію тощо. Серед форм навчання – семінарські та лабораторні заняття, тренінги, самостійна робота; серед освітніх технологій виділено есе, проєктну діяльність, реферати, дискусії, презентації, які особливого значення набувають в епоху онлайн-навчання.

Виділяємо підготовку та захист курсових робіт, що сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти навичок логічного мислення та аргументованого висловлювання думок, цілеспрямованості, планування діяльності. Участь студентів у науково-дослідній роботі формує такі «soft skills»: здатність до адаптації в нових умовах, академічна культура та доброчесність, креативність, уміння ставити й виконувати цілі, гнучкість розумової діяльності, вмотивованість, мовні навички, орієнтація на кінцевий результат, уміння вислуховувати та брати до уваги думки людей.

Формування «soft skills» відбувається і під час виробничих та навчальних практик на географічних спеціальностях та фольклорній, діалектологічній – на філологічних. У польових умовах у студентів формуються лідерські якості, дружність у спілкуванні, уміння розв'язувати проблеми, працювати в команді, адаптуватися до будь-якої ситуації, планувати роботу, здатність врегульовувати конфліктні ситуації, реалізовувати свої права та обов'язки як члена суспільства, стратегічно мислити, здатність ухвалювати рішення та брати відповідальність на себе, пунктуальність тощо. За результатами проходження практик, роботодавці надають характеристики щодо якості підготовки здобувачів, яка зберігається в їхніх особових справах, оцінюючи їхні фахові компетентності й «soft skills».

Отже, опираючись на міжнародний та вітчизняний досвід, під час дослідження було з'ясовано, що «soft skills» є нетехнічними, нематеріальними, специфічними навичками особистості, що у поєднанні з «hard skills» забезпечують успішну самореалізацію здобувачів вищої освіти у майбутній професійній діяльності. Сьогодні у науковому континуумі не вироблено єдиної моделі «soft skills», проте наукова спільнота та роботодавці наголошують на формуванні у здобувачів вищої освіти таких компетентностей: навички критичного мислення, ефективна усна і письмова комунікація, здатність до роботи в команді, самомотивація, креативність, етична толерантність, стресостійкість, педагогічне лідерство тощо. Це спонукає до потреби в оновленні й удосконаленні якості підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема у педагогічних закладах вищої освіти. У межах наукового дослідження, враховуючи професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», здійснено спробу виділення шляхів формування «soft skills» у здобувачів вищої освіти.

Неабиякого значення для формування «soft skills» у здобувачів вищої освіти набуває позанавчальна діяльність у співпраці з науково-педагогічними працівниками: участь у студентському самоврядуванні, грантовій діяльності, благодійних заходах, громадській роботі. Розв'язанню цього питання буде присвячено подальші наукові розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гедзик А., Сажієнко О. Роль «м'яких навичок» у процесі формування професійних компетентностей майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2021. Вип. 4. С. 14–20.
2. Коваль К. Розвиток «soft skills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. Вінниця, 2015. Вип. 2. С. 162–167.

3. Кушмар Л., Колот Л., Дубініна О. Формування SOFT SKILLS на основі Business Partner (Пірсон). URL: http://journal.ndiu.org.ua/index.php/2617-3921/article/view/213963 (дата звернення: 18.02.2022).
4. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text (дата звернення: 15.01.2022).
5. Семеног О., Попова О., Кондрицька О. Трансверсальні компетентності у вимірах партнерської взаємодії: викладач і здобувач вищої освіти. URL: http://www.pikara.net.ru/index.php/pedagogy/article/view/67 (дата звернення: 19.02.2022).
6. Соціальні навики необхідні для успішного дистанційного навчання, особливо для вразливих учнів. URL: https://www.conovercompany.com/soft-skills-are-essential-for-successful-distance-learning-especially-for-vulnerable-students/ (дата звернення: 10.02.2022).
7. Федоренко Н. І. Сучасні технології формування «soft skills» у студентів ОПП «Соціальні та медіакомунікації». *Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального*: колект. монографія. Київ: КНЕУ, 2021. С. 191–211. URL: http://projects.dune-hd.com/bitstream/handle/2010/36332/md_km_14.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 14.02.2022).
8. Catelly Y. Raising Stakeholders' Awareness of the Need for Soft Skills in the Tertiary Engineering Education Curriculum. *Synergy*. 2010. № 6(1). P. 41–56. URL: http://synergy.ase.ro/issues/2010-vol6-no1/07-raising-stakeholders-awareness-ofthe-need-for-soft-skills-in-the-tertiary-engineering-education-curriculum.pdf. (дата звернення: 11.02.2022).
9. Clain E. The Covid-19 economy puts graduates career success at high risk. URL: https://www.edweek.org/technology/the-covid-19-economy-is-putting-vulnerable-students-career-prospects-at-high-risk/2021/03 (дата звернення: 15.02.2022).
10. Clarke M. Addressing the soft skills crisis. *Strategic commentary*. 2016. Vol. 15, № 3. P. 137–139.
11. Hewitt S. 9 Soft Skills for Success. 2008. URL: http://www.askmen.com/money/career_100/121_career.html
12. Valentyna Slipchuk, Oksana Braslavska, Alexander Kobernyk and oth. Innovative teaching technologies at Universities. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET).* 2020. Vol. 11. № 5. P. 253–263.
13. Soft skills: чому ці навички такі важливі сьогодні? URL: https://jobs.innovecs.com/uk/blog/soft-skills-vazhlyvi-syogodni (дата звернення: 17.02.2022).
14. Soft skills: що чекає на українську освіту в найближчому майбутньому. URL: https://womo.ua/soft-skills-shho-chekaye-na-ukrayinsku-osvitu-v-nayblizhchomu-maybutnomu/ (дата звернення: 17.02.2022).
15. Tobin P. Managing Ourselves-Leading others ICEL. *Inspiring Leadership: Experiential learning and leadership development.* 2006. Vol. 2. P. 36–42.

REFERENCES

1. Hedzyk, A., Sazhiienko, O. (2021). Rol «m'iakykh navychok» u protsesi formuvannia profesiinykh kompetentnostei maibutnikh fakhivtsiv z komp'iuternykh tekhnolohii. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Uman, *Issue. 4, 14–20* [in Ukrainian].
2. Koval, K. (2015). Rozvytok "soft skills" u studentiv – odyn iz vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashtuvannia. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu.* Vinnytsia, *issue 2, 162–167* [in Ukrainian].
3. Kushmar, L., Kolot, L., Dubinina, O. (2020). Formuvannia SOFT SKILLS na osnovi Business Partner (Pirson). URL: http://journal.ndiu.org.ua/index.php/2617-3921/article/view/213963 [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel z pochatkovoi osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)": Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 № 2736. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text [in Ukrainian].
5. Semenoh, O., Popova, O., Kondrytska, O. (2021). Transversalni kompetentnosti u vymirakh partnerskoi vzaiemodii: vykladach i zdobuvach vyshchoi osvity. URL: http://www.pikara.net.ru/index.php/pedagogy/article/view/67 [in Ukrainian].
6. Sotsialni navyky neobkhidni dlia uspishnoho dystantsiinoho navchannia, osoblyvo dlia vrazlyvykh uchniv.

(2021). URL: https://www.conovercompany.com/soft-skills-are-essential-for-successful-distance-learning-especially-for-vulnerable-students/ [in Ukrainian].
7. Fedorenko, N. I. (2021). Suchasni tekhnolohiyi formuvannya «soft skills» u studentiv OPP "Sotsialni ta media-komunikatsiyi". Mizhdystsyplinarnyy dyskurs u doslidzhenni fenomenu sotsial′noho. Kyyiv: KNEU, 191–211. URL: http://projects.dunehd.com/bitstream/handle/2010/36332/md_km_14.pdf?sequence=1&isAllowedy [in Ukrainian].
8. Catelly, Y. (2010). Raising Stakeholders' Awareness of the Need for Soft Skills in the Tertiary Engineering Education Curriculum. *Synergy*, i*ssue 6(1), 41–56.* URL: http://synergy.ase.ro/issues/2010-vol6-no1/07-raising-stakeholders-awareness-ofthe-need-for-soft-skills-in-the-tertiary-engineering-education-curriculum.pdf.
9. Clain, E. (2020). The Covid-19 economy puts graduates career success at high risk. URL: https://www.edweek.org/technology/the-covid-19-economy-is-putting-vulnerable-students-career-prospects-at-high-risk/2021/03.
10. Clarke, M. (2016). Addressing the soft skills crisis. *Strategic commentary, Vol. 15, № 3, 137–139.*
11. Hewitt, S. (2008). 9 Soft Skills for Success. URL: http://www.askmen.com/money/career_100/121_career.html
12. Valentyna Slipchuk, Oksana Braslavska, Alexander Kobernyk and oth. (2020). Innovative teaching technologies at Universities.. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET), Vol. 11, № 5, 253–263.*
13. Soft skills: chomu tsi navychky taki vazhlyvi sohodni? (2020). URL: https://jobs.innovecs.com/uk/blog/soft-skills-vazhlyvi-syogodni.
14. Soft skills: shcho chekaie na ukrainsku osvitu v naiblyzhchomu maibutnomu. (2021). URL: https://womo.ua/soft-skills-shho-chekaye-na-ukrayinsku-osvitu-v-nayblizhchomu-maybutnomu/
15. Tobin, P. (2006). Managing Ourselves-Leading others ICEL. *Inspiring Leadership: Experiential learning and leadership development, Vol. 2, 36–42.*